

УДК 37.037

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ю. Л. Колесник

В статті розглянуто методологічні підходи до проблеми морально-екологічного виховання; представлено провідні методологічні принципи запровадження морально-екологічної освіти і виховання у вищих технічних навчальних закладах; проаналізовано аспекти введення морально-екологічної освіти.

Ключові слова: методологічні принципи, екологічне мислення, екологічна безпека, екологічна культура, екологічна відповідальність.

У сучасному суспільстві все більше зростає розбіжність між об'єктивними вимогами до особистості в контексті «людина – природа» та рівнем розвитку екологічної культури представників суспільства. Хоча система екологічної освіти переживає помітний прогрес, рівень екологічної освіченості більшості населення все ще залишається низьким. Певною мірою це стосується і випускників вищих технічних навчальних закладів, майбутня професійна діяльність яких безпосередньо пов'язана з оточуючим природним середовищем, головним завданням яких в умовах глобальних екологічних проблем має бути дотримання і підтримка державної політики у галузі екологічних перетворень.

Актуальність питання методологічного підходу до морально-екологічного виховання студентської молоді обумовлюється необхідністю виявлення методів і способів покращення морально-екологічної освіти студентів технічних ВНЗ з метою виділення найдієвіших методів впливу на формування екологічної свідомості майбутніх спеціалістів.

Аналіз нинішнього становища у сфері екологічної грамотності майбутніх спеціалістів технічної сфери підтверджує, що у більшій частині даної категорії молодих людей превалює практичне ставлення до природи,

а екологічні проблеми не належать до системи особистісних цінностей індивідів, не становлять частину їхніх моральних переконань, більшості з них характерні пасивно-споживацькі взаємовідносин з природою. Дуже часто екологічні знання, отримані студентами в період навчання, мають невпорядкований, безсистемний характер, уміння і навички екологічної сфери мають здебільшого вузькокон'юнктурне забарвлення, не асоціюються з аксіологічним життєвим становищем, мета якого – гармонізація суспільства й природи, зумовлена необхідністю збереження як людини, так і навколишнього природного середовища.

Важливість морально-екологічного виховного процесу в умовах сучасного стану навколишнього середовища важко переоцінити. Теоретико-методологічне підґрунтя вирішення питань взаємодії та взаємовідносин людини і навколишнього середовища, філософсько-культурологічна площина соціальної природи особистості, становлення свідомості індивіда в контексті активної життєвої позиції розглядаються у дослідженнях В. Вернадського, С. Глазичева, А. Горелова, А. Гора, М. Кисельова, В. Кременя, В. Крисаченка, В. Лося, М. Мойсеєва, Р. Неша, Г. Філіпчука, В. Хесле, Г. Швєбса, М. Шеллера та інших. Крім того, питанням методології морально-екологічного виховання займався досить широкий загал науковців у педагогічній теорії та практиці. Так, гносеологічні засади досліджено у доробку М. Дробнохота, В. Коменської, М. Гомової, Т. Чурилової та інших. Основу екологічної культури, її специфічні особливості висвітлюються у працях С. Дерябо, А. Захлебного, Г. Ільїної, І. Суравегіної, Л. Печко. Структурі екологічної культури, її місцю в системі загальнолюдської культури присвячено дослідження О. Вербицького, Е. Гірусова, А. Горлова, А. Лук'янова, М. Моїсеєва, А. Урсул, А. Фалєєва. Психологічні аспекти формування екологічної культури розглядають у своїх роботах І. Белавіна, С. Глазачев, М. Вересов, Н. Дежнікова, В. Ясвін та інші. Аксіологічний підхід у сфері організації процесу виховання досліджують праці В. Бакірова, В. Крисаченка, Н. Назарової, М. Нікандрова, В. Серікова, І. Солдаткіної, Т. Стоєк. Культурологічним методам як засобам формування світоглядних поглядів індивіда присвячено публікації Т. Біленко, І. Зязюна, Г. Пустовіта, В. Сластьоніна, О. Рижикової, В. Соколова, А. Степанюк та інших. Взаємодії екологічних понять та сучасних напрямків виховання присвячено увагу у дослідженнях С. Глазачева, А. Некоса, Ю. Шуйського, С. Шмалей.

В межах вищої школи це питання зазвичай розглядається на тлі окремих аспектів екологічної освіти й виховання студентської молоді у працях Т. Вайди, О. Гданської, В. Дзюби, Р. Кантарія, Т. Корнер, Н. Крилової, Н. Максимчук, Н. Назарової, М. Реут, С. Сухорукової, Т. Чурилової, Є. Флешер та інших.

Разом з когнітивним і діяльнісним складниками в структурі екологічної культури й освіти науковці виділяють й аксіологічну її складову (С. Алексєєв, Т. Баранова, І. Белавіна, А. Захлібний, Г. Костецька, З. Кокарева, С. Ніколаєва, І. Пономарьова, О. Ніконорова, С. Новикова та інші).

Виховання розумного ставлення до навколишнього середовища потрібно вивчати як складову всебічного розвитку особистості і тільки з таких точок зору розглядати всю проблематику морально-екологічної освіти та морально-екологічного виховання. Вагомого значення за цих умов набуває розгляд питань відбору наукового матеріалу в змісті навчальних предметів, способів та технічних засобів донесення його до студентів. Проте йдеться не про механічне розгалуження екологічних знань, а про майстерність пов'язувати набуті знання із системою тих знань, які є вже в наявності та використовуються індивідом на практиці. До того ж наявна потреба чітко орієнтуватися у існуючому потоці інформації загострює цінність методологічної підготовки майбутніх фахівців технічної сфери. Така позиція покликана підсилити можливість вільного вибору екологічних знань, розширити перспективи спеціалізації та професіоналізації.

Морально-екологічна освіта має на меті засвоєння фундаментальних екологічних знань студентами технічних вузів, а також способів теоретичної та практично-прикладної діяльності. Для досягнення цього треба переробляти закономірність навчальних програм. Але водночас потреба збільшувати обсяг знань, необхідних для засвоєння, відсутня, через те, що це призводить до перевантажень, натомість необхідне концептуальне викладення навчального матеріалу. Такий підхід уможлиблює виділення фундаментальних знань, а також набуття навичок робити з них висновки, що потім можна буде використовувати на практиці. Фундаменталізація морально-екологічної освіти та виховання є умовою її пластичності, що має на меті використання творчого підходу до розгляду та вирішення екологічних проблем.

В наш час глобальних екологічних проблем поряд із концептуальністю та фундаментальністю широкого значення набуває також і гуманізація морально-екологічної освіти та виховання. Остання вимагає докорінної перебудови всього змісту на основі поєднання філософського та екологічного методологічних підходів, тому що взаємодія людини та природи визначається ціннісно-змістовними орієнтирами та стимулює гуманне ставлення до оточуючого середовища.

Складовими компонентами методології морально-екологічної освіти та виховання студентів вищих технічних навчальних закладів є методологічні основи паралельного еволюційного розвитку людини і природи, філософсько-культурологічні принципи злагодженої взаємодії індивіда, особистості як діяльного перетворювача навколишньої природи і суб'єкта діяльності та розвитку, особистісно-орієнтований характер виховання майбутньої екологічно відповідальної особистості.

Діяльнісний підхід виступає при цьому як один з методологічних принципів: відповідно побудована навчальна і практична природоохоронна діяльність створює необхідні умови для формування екологічної відповідальності студентів та сприяє вдосконаленню цієї риси до необхідного рівня.

Аналіз методологічних аспектів введення морально-екологічної освіти вказує на те, що її метою в умовах сучасних реалій є зміна як у парадигмі відносин «людина-здоров'я людини», так і у системі «людина-здоров'я довкілля», виховання фундаментальної екологічної свідомості, повної екологічної грамотності та моральної відповідальності за стан навколишнього середовища.

Безперечним фактором вдосконалення професійного навчання та морально-екологічного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів є широка екологізація освітнього процесу, яка включає в себе розширення та урізноманітнення системи заходів природоохоронної діяльності та підготовки студентської молоді, переведення її на якісно новий рівень згідно з канонами сучасності, провідним елементом якої слід вважати здатність майбутніх фахівців вирішувати питання у сфері антропогенного та техногенного забруднення навколишнього природного середовища, до числа яких віднесені такі принципи:

- екологічного імперативу, або екологічної відповідальності особистості;
- науково-теоретичний, або екологічного мислення;

- гуманітарний, або екологічної культури;
- економічний, або екологічної розсудливості;
- прикладний, або екологічної безпеки;
- педагогічний, або екологічного всеобучу.

Беручи до уваги ці фундаментальні положення, слід наголосити, що морально-екологічна освіта зобов'язана сприяти перебудові діяльності людини, її взаємин з навколишнім середовищем, розкривати найдієвіші та найдоцільніші засоби і прийоми його оздоровлення.

Розглядаючи методологічні основи морально-екологічного навчання, треба глибше розкрити вищезазначені фундаментальні принципи його впровадження.

Екологічний імператив, або екологічна відповідальність особистості, безумовно, є одним із фундаментальних положень і передбачає визначення головних природних та антропогенних факторів ризику, тобто чинників, які слід кваліфікувати як умови, що збільшують ймовірність розвитку зрушень у стані здоров'я та формування захворювань [2]. Зрештою, екологічна відповідальність як особистісний прояв ставлення індивідуума до умов перебування, неможлива без широкого використання у повсякденній діяльності численних запобіжних заходів, запровадження засобів первинної та вторинної профілактики.

Науково-теоретичний принцип, або принцип екологічного мислення, формує усвідомлення наявності безпосередньої залежності між станом довкілля та станом здоров'я людини. Він формулює пріоритетні питання щодо вивчення особливостей впливу навколишнього середовища на здоров'я населення, вказує на зміни окремих діагностичних (соціально-значущих: тривалість життя, працездатність, репродукція, морально-психологічний комфорт; медико-статистичних: фізичний розвиток, фізична підготовленість, морбидність; морфофункціональних: критеріальні характеристики окремих органів та систем) показників здоров'я внаслідок цього впливу. А також розробляє та обґрунтовує прогноз стану здоров'я залежно від ступеня зрушень у стані довкілля, які передбачаються [7].

Гуманітарний принцип, або принцип екологічної культури, визначає основні напрямки формування індивідуального стилю поведінки, невід'ємним елементом якого є розв'язання екологічних проблем. До основних течій цього процесу слід віднести художньо-естетичний підхід, тобто виховання гармонійного, цілісного сприйняття довкілля; моралістичний підхід, тобто встановлення та усвідомлення правильних

норм взаємовідносин між людиною та природою, виключення будь-яких елементів конфлікту або силового розв'язання спірних питань екологічного змісту, моральна турбота про майбутні покоління, а також патріотичний підхід, тобто виховання переконань у тому, що захист та збереження природи є одним з найважливіших державотворчих завдань.

Економічний принцип, або принцип екологічної розсудливості, мета якого – ретельне та виважене врахування у стосунках “людина-довкілля” різних переваг як фінансово-промислового, так і гуманістичного значення.

Прикладний принцип, або принцип екологічної безпеки, розкриває коло питань, які становлять узагальнене поняття про планетарні кризи, передусім, проблеми води, ґрунту, енергії, забруднень, кліматичних змін, глобального моніторингу тощо, а також зумовлює врахування фундаментальних положень концептуальної схеми оцінки еколого-гігієнічної безпеки окремих територій, а саме: необхідність визначення і обґрунтування критеріїв оцінки якості навколишнього середовища, рівня забруднення середовища, який безпечний для здоров'я населення і стану екологічних систем, конкретних способів оцінки екологічного стану окремих територій та їх ранжирування [8]. Такий підхід пропонує запровадження комплексних показників еколого-гігієнічної безпеки, що полягають у встановленні рівня забруднення навколишнього середовища щодо прийнятих гігієнічних нормативів або фонових величин для умов ізольованого, комплексного, комбінованого та поєданого впливу; визначення рівнів впливу шкідливих чинників середовища перебування, які зумовлюють накопичення токсичних речовин та їх метаболітів в організмі людини, безперервний та всебічний аналіз змін у стані здоров'я населення та зрушень у стані довкілля, насамперед з боку природних екологічних систем, виявлення ступеня необоротних змін окремих їх елементів, а також ефекту трансформації токсичних речовин з утворенням ще більш небезпечних сполучень [4, 5, 6].

Педагогічний принцип, або принцип екологічного всеобучу, який зумовлює досягнення всебічної екологічної грамотності, подолання панування ідеології споживання та незаперечної виправданості підпорядкування довкілля потребам населення, встановлення універсальних взаємовідносин у системі “людина – навколишнє середовище”.

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене, треба зауважити, що смислове ядро морально-екологічної освіти визначають ціннісні орієнтації

як морального, так і екологічного характеру. Такі поняття, як екологічний імператив, екологічна безпека та реальні екологічні проблеми ХХ століття, знаходять місце у структурі освіти технічних вищих навчальних закладів, у категорійно-понятійному апараті, закономірностях та постулатах [3]. Водночас системність ідей і принципів морально-екологічної освіти полягає в їх комплексності та міждисциплінарному зв'язку, неодмінному виході у сферу практичних рішень і дій, що зумовлюють необхідність оволодіння основами здорового способу життя як найважливішого критерію ефективності навчання та виховання майбутніх спеціалістів технічної сфери. Проте весь масштаб труднощів морально-екологічного навчання, проблеми вибору стратегії морально-екологічного виховання чітко та наочно виявляються лише тоді, коли постають нагальні питання: як навчати та що закладати у навчальний процес.

Реалії сьогодення потребують негайного формування глибокої морально-екологічної свідомості та високої екологічної культури, провідними критеріями яких слід вважати: знання загальних закономірностей співіснування та розвитку довкілля і суспільства; визначення соціальної зумовленості взаємовідносин людини і природи; подолання споживацького ставлення до природи як джерела матеріальних вигод; вміння передбачати наслідки впливу діяльності людини на біосферу планети та її підпорядкування вимогам раціонального природокористування.

Провідними методологічними принципами запровадження морально-екологічної освіти і виховання у технічних навчальних закладах слід вважати принципи екологічного імперативу, або екологічної відповідальності особистості, науково-теоретичний, або екологічного мислення, гуманітарний, або екологічної культури, економічний, або екологічної розсудливості, прикладний, або екологічної безпеки, та педагогічний, або екологічного всеобучу.

У подальшому планується розглянути організаційні аспекти проблеми запровадження морально-екологічної освіти в сучасній вищій технічній школі, серед яких провідне місце належить створенню єдиної безперервної системи морально-екологічної освіти, проведенню наукових досліджень у галузі екологічної освіти та інформації, комплексної екологічної оцінки наслідків впливу навколишнього середовища на здоров'я населення, створенню інформаційної системи щодо висвітлення

питань стану довкілля, налагодженню співробітництва з центрами екологічної освіти та інформації різних регіонів України та інших країн.

Література

1. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Л.І. Білик. – Черкаси, 2005. – 51 с.
2. Звенияцковский Я. И., Бердник О. В. Факторы риска и здоровье населения, проживающего в различных условиях окружающей среды / Я. И. Звенияцковский, О. В. Бердник // Довкілля та здоров'я. – 1996. – № 1. – С. 8-11.
3. Окружающая среда и охрана здоровья. Европейская хартия и комментарии : материалы I Европейской конф. по окружающей среде и охране здоровья. – Копенгаген : ВОЗ. – 1990. – Сер. 35. – 171 с.
4. Пирожков С. І. Концепція ризику та екологічна безпека / С. І. Пирожков // Довкілля та здоров'я. – 1996. – № 1. – С. 12-15.
5. Сердюк А. М. Екологічна безпека України / А. М. Сердюк // Довкілля та здоров'я. – 1996. – № 1. – С. 4-7.
6. Сердюк А. М., Бердник О. В., Антамонов М. Ю. Методические вопросы создания мониторинга “Окружающая среда — здоровье населения Украины” // Довкілля та здоров'я. – 1997. – № 2. – С. 54-55.
7. Современные проблемы экогигиены / [Захарченко М. П., Гончарук Е. И., Кошелев Н. Ф., Сидоренко Г. И.]. – К.: Хрещатик, 1993. – Ч. 1. – 175 с.; Ч. 2. – 155 с.].
8. Dzichichi A. Planetary emergencies / A. Dzichichi // Довкілля та здоров'я. – 1996. – № 1. – С. 2-3

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ МОРАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Ю. Л. Колесник

В статье рассматриваются методологические подходы к проблеме морально-экологического воспитания; представлены ведущие методологические принципы внедрения морально-экологического обучения и воспитания в высших технических учебных заведениях; проанализированы аспекты введения морально-экологического обучения.

Ключевые слова: методологические принципы, экологическое мышление, экологическая безопасность, экологическая культура, экологическая ответственность.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF MORAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF STUDENTS

Y. L. Kolesnik

The article considers methodological approaches to the problem of moral and ecological education; the leading methodological principles of introducing moral and ecological

education and training in highertechical educational institutions are represented; the aspects of the implementing of moral and ecological education are analyzed.

Key words: *methodological principles, ecological thinking, ecological safety, ecological culture, ecological responsibility.*

Колесник Ю. Л. – викладач Донбаського державного технічного університету (м. Алчевськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК 377.35

ФОРМУВАННЯ СТАНДАРТУ РОБІТНИКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В. Т. Лезун

У статті розкрито проблеми формування стандарту робітника в умовах суспільно-економічних змін та стрімкого розвитку ринкових відносин у сфері праці. Оновлення системи професійної освіти і навчання потребує реформування як моделі підготовки кваліфікованого робітника, так і нормативної бази, зокрема державних стандартів професійно-технічної освіти з урахуванням модульно-компетентнісного підходу.

Ключові слова: *стандарты професійно-технічної освіти, кваліфікація, кваліфікаційна характеристика, модульно-компетентнісний підхід.*

У цілісній системі суспільних відносин професійно-технічна освіта тісно взаємопов'язана з економічним життям суспільства, яке змінюється у конкретно-історичних умовах. Н. Ничкало зазначає: “Кожному етапу розвитку суспільства притаманні свої соціально-економічні та науково-